

Swifts in Berlin

Het is half februari en tijd om de spamfilter weer eens te legen. Nog even een blik op alle rommel en dan weg ermee. Eén berichtje valt op en wordt er tussenuit gevist. Het blijkt een e-mail van Ulrich Tigges uit Duitsland. Eenmaal geopend blijkt het een uitnodiging voor een seminar over Gierzwaluwen wat hij begin april organiseert in Berlijn. Dat klinkt aantrekkelijk, maar ik twijfel. Wel een eind weg, en dat voor een paar dagen. Ik stuur de mail door naar Jan Jacobs, misschien heeft hij ook zin om te gaan.

Een maand later nog een mail, nu met het programma en de deelnemers. Daaronder diverse oude bekende. De twijfel gaat over en er wordt een ticket en hotelkamer besteld. Een dag voor vertrek belt Jan op. Hij is een paar dagen eerder terug van vakantie en heeft ook zin om mee te gaan. Het boeken van zijn ticket en hotelkamer lukt ook nog.

Voor we het weten landen we woensdagmorgen op vliegveld Tegel ten noordwesten van Berlijn. Maar we moeten naar Neukölln in het zuidoosten.....

Geen probleem want het openbaar vervoer is perfect geregeld in de Duitse hoofdstad. We duiken de grond in en binnen een uur komen we voor het hotel weer boven aarde waar het eerste daglicht wordt versperd door een grote bloemenauto van de gebroeders Hoogeveen uit Noordwijk. De wereld is kleiner dan je denkt. We laten onze bagage in het hotel achter en genieten onder een uitbundig voorjaarszonnetje van de highlights van Berlijn. De eerste vogel die we zien is een Slechtvalk rond de televisietoren midden in de stad. Nog geen Gierzwaluw te zien maar daarom is het seminar ook begin april gepland. Een maand later zouden de meeste deelnemers geen tijd hebben voor deze bijeenkomst.

Neukölln heet in de volksmond 'klein Istanbul'. Een eethuis is snel gevonden.

Het seminar is echter in de 'Evangelische Schule'. De bevolkingsamenstelling in deze wijk is behoorlijk veranderd de afgelopen jaren.

In het enorme scholencomplex wijzen gekopieerde Gierzwaluwen ons uiteindelijk naar het grote muziekklokaal waar het allemaal gaat te gebeuren.

Eerst kennismaken natuurlijk en al snel loop ik Jan Holmgren uit Zweden tegen het lijf. Met hem werd vijf jaar geleden druk gecorrespondeerd over de Gierzwaluw die de steiger rond de toren van de RK St. Jeroenstoren als uitzonderlijke slaapplek had verkozen boven het slapen in de lucht. Jan had het artikel hierover in 'de Strandloper' met een Nederlands-Zweeds woordenboek geprobeerd te vertalen.

Deelnemers aan het Gierzwaluwseminar in Berlijn foto: Hein Verkade

Het muziekklokaal vult zich met een bont gezelschap uit 14 landen. Contact leggen lukt gemakkelijk, we hebben tenslotte een gezamenlijke belangstelling. Iedereen heeft er zin in want er wordt gelijk besloten om de middagpauze in te korten tot een uur.

De eerste lezingen gaan over het grootbrengen van jonge Gierzwaluwen die uit het nest zijn gevallen. Gillian Westray uit Engeland opent de rij. Op het eerste gezicht lijkt zij niet voor het vogelasielwerk in de wieg gelegd. Keurig gekleed en 'highenglish' sprekend. Vast een kampioene theedrinker. Maar al gauw blijkt zij een soort LUMC voor zwaluwen en Gierzwaluwen in haar cottage te huisvesten. Naast een uitgekiend dieet en een warme omgeving blijken de vogels over een eigen 'physiotherapy area' te beschikken. In deze aparte kamer mogen de vogels vrij rondvliegen, de ramen zijn met bolletjesplastic afgedekt zodat de onervaren vogels geen harde smak tegen het raam

kunnen maken. In deze ruimte vliegen ook jonge boerenzwaluwen vanuit een kunstnestje. Gillian voert de jonge vogels nog 10 dagen bij, want dat doen de ouders in de vrije natuur ook..... Wanneer zij zelfstandig worden zet zij de ramen open en vliegen de zwaluwen de wijde wereld in. Het verwondert ons niet dat het percentage losgelaten vogels heel hoog ligt bij Gillian.

Dit is ook het geval bij Hilde Matthes uit Frankfurt. Als echte gierzwaluwmoeder geeft zij alle binnengebrachte vogels een naam. Zo kreeg een vogel de naam 'Picasso' omdat hij in een pot gifgroene verf werd gevonden. Picasso werd opgelapt, geringd en vrijgelaten waarna hij uit het zicht verdween. Groot was de verrassing toen Erich Kaiser het volgende seizoen de geringde Picasso als nestzoeker terugving in zijn kolonie in Kronberg, een halfuurtje rijden van Frankfurt. Dit was het eerste bewijs dat een Gierzwaluw uit een asiel succesvol naar zuidelijk Afrika op en neer was gevlogen. De kroon op het werk van de toegewijde gierzwaluwmoeder.

Enric Fuste uit Barcelona doet er nog een schepje bovenop. Daar blijkt een heel bedrijf achter de vogelopvang actief. Acht professionele krachten, bijgestaan door tientallen vrijwilligers ontfermen zich in één seizoen over meer dan 700 Gierzwaluwen. En dat is dan nog maar één soort. Zij blijken een complete dierentuin te beheren. En dat in Spanje.

Zofia Brzozowska uit Warschau maakt het nog bonter in haar appartement midden in de stad. Met behulp van een tolk maakt zij duidelijk dat in de ene slaapkamer jonge Gierzwaluwen worden grootgebracht en in de andere slaapkamer jonge beren, echte bruine beren! Het wordt haar echtgenoot wel eens wat te veel en suggereert dat zijn vrouw misschien eens een wintertje mee zou moeten vliegen met de Gierzwaluwen richting Afrika. De tolk vertaalt het met een brede grijns. Er barst massaal gelach in het lokaal los. Een mobieltje met een roepende Gierzwaluw als ringtone gaat af. Jan en ik voelen ons inmiddels redelijk gewone mensen in dit gezelschap.

Tijdens de pauze met een overheerlijke Turkse maaltijd is het ijs helemaal gebroken en wordt er druk gekakeld. Als Ulrich ons 'punktlich' na een uur oproept om weer in het muzieklokaal plaats te nemen blijkt één uur pauze toch wel erg kort..... Nu komt een heel ander aspect aan de beurt. Dick Newell uit Cambridge probeert erachter te komen hoe het de populatie Gierzwaluwen in Groot-Brittannië de laatste jaren is vergaan. Via ingewikkelde berekeningen die gebaseerd zijn op

honderdduizenden waarnemingen komt hij tot de conclusie dat de Gierzwaluw in grote delen van het Britse rijk behoorlijk achteruit kachelt, in Wales en Schotland met meer dan 40% in de afgelopen tien jaar! Het wordt steeds stiller in het lokaal. Gelukkig blijkt de stand in East Anglia wel redelijk stabiel. Er breekt een heftige discussie los en Dick besluit zijn betoog met de waarschuwing dat er over populatietrends alleen globale conclusies kunnen worden getrokken. Onderzoek op microniveau zou meer duidelijkheid kunnen verstrekken, maar dat is onbegonnen werk, veel te 'labourintensive'. Jan en ik kijken elkaar aan. Juist dat werk doen wij in Noordwijk.....en dat kost inderdaad veel tijd!

's Avonds 'dineren' we samen met Luit Buurma op straat bij een van de vele Turkse eethuizen. Het is ongekend mooi weer voor begin april. Luit is beroepsornitholoog en werkt bij het Ministerie van Defensie, waar hij vooral vogelaanvaringen met vliegtuigen in kaart brengt en probeert te voorkomen. Hiervoor heeft hij geavanceerde radarapparatuur tot zijn beschikking. Met die radar ontdekte hij dat in de zomer tot wel honderdduizend Gierzwaluwen de nacht zwevend boven het IJsselmeer doorbrengen. Hij gaat er zaterdagmiddag over vertellen. Helaas zijn wij dan net vertrokken, een vliegtuig wacht niet op een paar gierzwaluwgekken. Ik vertel Luit over ons onderzoek in Noordwijk en geef hem de gierzwaluwspecial van 'de Strandloper'.

De volgende ochtend zijn de Oost-Europeanen aan de beurt. Zij zijn met hele andere zaken bezig. Door de val van 'de Muur' hebben zij een golf van renovaties en isolaties van huizen over zich heen gekregen. Beschermen en nieuwe huisvesting van Gierzwaluwen houdt hen bezig. Plaatjes van grauwe flatwijken in Praag en Warschau maken het verhaal er niet vrolijker op. Maar gedreven zijn ze, de beschermers in de voormalige Oostbloklanden. Hun werk wordt met applaus begroet.

Heel anders kijkt men in Turkije naar Gierzwaluwen. Professor Levent Turan vertelt vol trots dat hij één van de tien ornithologen in Turkije is. En dat op een bevolking van 80 miljoen zielen. En, o ja, het gaat prima met de gierzwaluwen daar, het is één van de algemeenste soorten in het land. Bedreiging voor de soort vormt de buitengevelisolatie van de Turkse huizen, niet tegen de kou, maar tegen de warmte. Veel nestopeningen worden geïsoleerd. Verwondering is er over de vele late waarnemingen in het zuiden van het land. Tot ver in november broeden en

vliegen er Gierzwaluwen. Een suggestie uit het lokaal dat dit misschien Vale Gierzwaluwen zouden betreffen wijst hij resoluut van de hand. Die soort kennen de Turken maar al te goed. Nee, Gierzwaluwen broeden in Turkije volgens een veel minder strak schema dan in het koude noorden. Dat was voor alle aanwezigen opmerkelijk nieuws. We dachten dat ze in het zonnige zuiden veel vroeger zouden broeden dan bij ons en al snel richting Afrika zouden vertrekken. Niet dus.

Het is een hele overgang als een Duitse collega professor Claudia Witte het stokje overneemt. Degelijk en minutieus onderzoek liggen aan haar verhaal ten grondslag. Zij vertelt over onderzoek in een kolonie Gierzwaluwen die in één van de vele bekende 'Talbrücken' bij Siegen is gehuisvest. Onder zo'n grote betonnen brug zit vaak een holle ruimte waarin ventilatiegaten zitten. Dit ontdekten de Gierzwaluwen en de kolonie groeide tot meer dan veertig paartjes. Alles wordt op 'gründliche' wijze onderzocht. Zo ontdekte zij dat in die kolonie twee keer zoveel meisjes als jongetjes worden geboren. Een verklaring is hier nog niet voor, daar is meer onderzoek voor nodig. Onderdeel van dit onderzoek is het nemen van bloedmonsters bij de oudervogels. Om niet steeds de vogels te hoeven vangen werd een lumineus idee uit het sterrenonderzoek overgenomen. Er wordt een hol kunstei met kleine gaatjes in het nest gelegd. In het kunstei wordt een teek gestopt. Wanneer de oudervogel op het nest terugkeert, zuigt de teek bloed uit de buik van de vogel die hier niets van merkt. Als de oudervogel vertrekt wordt het kunstei met de volgezogen teek uit het nest gehaald. Zo heeft men het bloedmonster zonder de vogel te hebben verstoord. Wat verzint men wel niet. De Turkse professor reageert enthousiast en zegt dat hij heel veel leert in Berlijn. Niet alleen hij denken wij.

Ulrich doet een oproep. Er is een lezing uitgevallen en zoekt nu een vrijwilliger om dit gat op te vullen. Aangemoedigd door Luit Buurma steek ik mijn vinger op. Het is goed, en Luit roept dat ik vooral mijn kaartjes moet laten zien. Hij heeft 'de Strandloper' dus al gelezen. Ineens breekt het zweet mij uit. Na twee professoren een onvoorbereid praatje in steenkolenengels met wat plaatjes met alleen maar Nederlandse teksten. Er is geen weg terug. Na een wat aarzelend begin komt het verhaal over ons telwerk in Noordwijk op gang. Uiteindelijk blijkt het toch goed over te komen, en Jan verzekert mij na afloop dat iedereen aandachtig heeft geluisterd. Er worden veel vragen gesteld, waaronder enkele in onvervalst Noordlers. Opgelucht neem ik weer plaats in de zaal.

Dick Newell tikt me op de schouder. Hij bedankte me en vond het 'great' maar 'too labourintensive' voor doorsnee gierzwaluw mensen. Jan en ik worden nu vast niet meer als 'redelijk normale mensen' beschouwd door de rest. Gelukkig we horen er dus gewoon bij!

We besluiten 's avonds met zijn allen te dineren. Wij raken aan de praat met Amnon Hahn uit Israel. Hij blijkt op een wel heel bijzondere manier in de gierzwaluw wereld verzeild geraakt. Als paraglider ontmoette hij de vogels hoog in de lucht. Hij blijkt veel langer in de lucht te kunnen zweven dan zijn mede-gliders. Hij volgt gewoon die zwarte vogeltjes. Amnon vindt met de Gierzwaluwen ook de thermiekbel waardoor hij steeds verder omhoog lift. Zij scheren tussen zijn benen door en hij hoort de vogels insecten kraken in hun bek. Er zijn geen storende geluiden hoog boven de aarde. Later ontdekt hij dat diezelfde Gierzwaluwen in het schoolgebouw broeden waar zijn eigen kinderen les krijgen. Amnon start een project over Gierzwaluwen op school. Een echte top-down benadering en een bijzonder verhaal. Na een goed glas wijn blijkt Erich Kaiser een rasmoppentapper. Het is knap om als Duitser heel Europa aan het lachen te krijgen met Engelse moppen.

Zaterdagmorgen komen de iconen uit de Gierzwaluw wereld aan het woord. Roy Overall uit Oxford krijgt de hele groep direct stil met zijn eerste plaatje. Hierop staat David Lack afgebeeld waaraan Roy zijn lezing opdraagt. David Lack was de nestor van het Gierzwaluwonderzoek in Europa. In 1948 startte hij met nestkastjes in de toren van het universiteitsgebouw in Oxford. Roy nam het werk in 1962 over en beklimt de toren dus al 48 jaar. 'Wie heeft het boek Swifts in the Tower van David Lack?' Alle vingers gaan omhoog. Oh daarom kun je het in Engeland niet meer verkrijgen; 'They are all on the continent'. De vogels blijken een lichte voorkeur voor de warme zuidzijde van de toren te hebben om te broeden. Alweer mythe aan gruzelementen. De meeste beschermers vinden dat je kastjes voor gierzwaluwen juist aan de koele noordzijde moet hangen, aan de zuidzijde wordt het veel te warm. In Oxford hangen de kastjes aan alle vier de zijden en de vogels kunnen er vrij kiezen, 80 van de 160 kastjes zijn jaarlijks bewoond.

Dan Erich Kaiser uit Kronberg bij Frankfurt. In 1958 is hij bij David Lack op bezoek geweest en mocht van hem een dag lang op de zolder doorbrengen. Het heeft zijn verdere leven bepaald. Thuisgekomen startte hij een project in zijn eigen huis. Na 47 jaar broeden er jaarlijks 45 paartjes.

Gierzwaluwkolonie op zolder bij Erich Kaiser in Kronberg. foto: Erich Kaiser

Zijn vrouw heeft inmiddels een verbod op verdere uitbreiding uitgevaardigd. Erich heeft een immense kennis opgebouwd. Hij vangt niet-broeders met een klapnet aan de gevel en merkt ze met tippex. Zo ontdekte hij dat sommige vogels er vier jaar over doen voordat zij een broedplaats hebben veroverd.

Ook zet hij zonder probleem jonge vogels die elders uit een nest zijn gevallen en hem worden aangeboden in een nest met jongen van dezelfde leeftijd in zijn huis. 'Ze kunnen toch niet tellen...'. Hij toont een mooie foto van een Gierzwaluw met een witte buik. Vogeltwitchers zouden hier hoog in de lucht knap opgewonden van raken. Veel zeldzame Gierzwaluwsoorten hebben tenslotte een witte buik. Maar dit is gewoon een gril van moeder natuur.

Voor de toekomst van het onderzoek gaan we naar Zweden. Op de universiteit van Lund zijn geolocators ontwikkeld van maar 0,6 gram! Dit is een soort miniminicomputertje dat op de rug van een vogel wordt bevestigd. Het kan een aantal data registreren, bijvoorbeeld de daglengte. Hieruit kan men tot op ongeveer 50 kilometer nauwkeurig berekenen waar een vogel zich op een bepaald moment bevindt. Wel moeten de vogels na een jaar worden teruggevangen om de geolocators te kunnen 'uitlezen'. Niks geen dure satellietprogramma's die tienduizenden euro's kosten. Voor dit experiment heeft Jan Holmgren de vogels uit zijn kolonie ter beschikking gesteld. Daar zijn in 2009 zes broedvogels opgetuigd met een minikastje op hun rug. Spannend natuurlijk, maar de vogels leken er geen last van te hebben en

brachten allemaal succesvol jongen groot. En daarna op weg naar het onmetelijke Afrika. Zij zijn als het goed is nu weer onderweg naar Jan in Zuid-Zweden. Na terugkomst worden de vogels weer gevangen en dan hopen we voor het eerst iets te weten te komen van hun gedrag in de winter. Iedereen leurt met zijn e-mailadres bij Jan om het grote nieuws door te kunnen geven. Jan is daar gaarne toe bereid. Het verhaal wordt verteld door Lyndon Kearsly die resultaten laat zien van eenzelfde onderzoek bij Noordse Sterns. Zij kregen hun 'rugzakje' in de

kolonie bij Zackenberg in Noordoost Groenland. Hé, dat komt Jan en mij bekend voor!

Op die plek doet Jeroen Reneerkens zijn

Gierzwaluw met witte buik. foto: Erich Kaiser

drieteenstrandloperonderzoek. Een jaar later werden de sterns weer op het nest teruggevangen en de rugzakjes uitgelezen. Er ging letterlijk een wereld open! De vogels bleken na de broedtijd met zijn allen zo'n zes weken lang op een klein plekje midden op de Noord-Atlantische te bivakkeren, kennelijk een goede plek om te foerageren en te ruien. Daarna vlogen zij door richting Antarctica. Sommigen reisden helemaal tot de Australische westkust om in het voorjaar via de Afrikaanse westkust en de Noordamerikaanse oostkust weer naar dezelfde nestplaats op Groenland te vliegen. Wat een kanjers! We worden nog nieuwsgieriger naar de vogels van Jan Holmgren.

Het is een hele omschakeling naar de lezing van Mauro Ferri uit Italië. Hij is geïnteresseerd in vogeltorens. Hierin broedden wilde vogels waarvan de jongen verdwenen in de pot. Verlekkerd laat de omvangrijke Italiaan een foto zien van een toren waaruit vroeger wel 17 kilo gierzwaluwvlees werd geoogst in één seizoen. Maar Mauro blijkt de toren nu te gebruiken voor onderzoek. Alle vogels worden geringd, en het zijn er velen. Inmiddels is hij via vele antieke schilderijen op zoek naar meer torens. Want hedentendage worden alle openingen juist afgedicht om de vogels buiten te houden. Mauro probeert dat te voorkomen en de grote kolonies te behouden.

Oeps, Jan we moeten vertrekken, anders missen we het vliegtuig. We sluipen naar voren, bedanken Ulrich heel hartelijk voor zijn prachtige initiatief en horen al van een vervolg op dit seminar, mogelijk in Eilat in Israel. We kijken elkaar aan en denken hetzelfde: Gaan we dan ook paragliden.....

Moe maar zeer voldaan en met veel nieuwe informatie en contacten keren we in Noordwijk terug. Tenslotte een tip: Loop eerst even door je spamfilter voordat je alles weggooit.....

Hein Verkade

Plantengroei in de nieuwe duinen in 2009

Jelle van Dijk

In de winter van 2007/2008 werd de 'zwakke schakel Noordwijk' onder handen genomen. Dit resulteerde in een dijk langs de Koningin Wilhelminaboulevard met daarvoor een nieuwe duinstrook van 60-80 meter breedte. Het zand voor deze nieuwe duinen was opgezogen van een plek op 20 km uit de kust. Met dit zand werden dus beslist geen zaden of plantendelen van elders aangevoerd. Vandaar dat met grote belangstelling naar de eerste pioniers in dit zand gekeken werd. In de Strandloper van december 2008 heb ik verslag gedaan van de vegetatie die zich in de eerste zomer na de werkzaamheden in de nieuwe duinstrook ontwikkelde. In totaal wisten 110 verschillende soorten planten zich in dit nieuwe gebied te vestigen. Hierbij waren bijzondere soorten als Gele hoornpapaver, Strandmelde en Bilzenkruid.

Gelet op het voorgaande waren de verwachtingen in 2009 hoog gespannen. Zouden de honderden kiemplanten van de Blauwe zeedistel dit jaar uitgroeien tot prachtige bloeiende planten? En welke nieuwe soorten zouden zich in 2009 hier gaan vestigen. Met deze gedachten in het hoofd ging ik op 21 juli 2009 zigzaggend de gehele duinstrook door. Het resultaat was enigszins teleurstellend. Hier en daar waren inderdaad Blauwe zeedistels in bloei gekomen, maar van een zee van blauwe bloemen was in het geheel geen sprake. Ook de Zeeraket, die in 2008 enkele weken lang deze duinen lichtpaars kleurde, was nu nauwelijks meer te vinden. Verder viel het met nieuwe soorten in 2009 ook wat tegen.

De oorzaak hiervan moet gezocht worden in het droge voorjaar van 2009. Hierdoor ontkiemde het overal aanwezige zaad van de Zeeraket niet en

bleef de soort vrijwel onzichtbaar. Ook zaad dat in het winterhalfjaar ongetwijfeld was binnen gewaaid, kwam door de droogte in het voorjaar niet of nauwelijks tot ontwikkeling. Bovendien was er in de strook die aan het strand grenst behoorlijk wat zand vanaf het strand binnengewaaid. Dit nieuwe zand zal voor een deel de zaadbank van vorig jaar hebben afgedekt. Alleen het reeds aanwezige Helmgras was door de nieuwe zandlaag heen gegroeid.

Wondklaver

Wat direct opviel op veel plaatsen, was de uitbundige groei van klaversoorten. Veel klaversoorten maken een lange penwortel en zijn hierdoor niet zo gevoelig voor droogte als planten die oppervlakkig wortelen. Door het vrijwel ontbreken van concurrentie in het vrijwel onbegroeide gebied om hen heen, konden deze planten uitgroeien tot enorme rozetten van een halve meter of meer. Opvallende soorten in dit verband waren Gewone rolklaver, Hopklaver, Hazenpootje en Wondklaver. De laatste soort deed